

Atviras kalbėjimas saviesiems – šauksmas tyruose

*Kalba Lietuvos Aukščiausiojoje Taryboje 1990 metų gegužės 15 dieną,
sugrįžus iš kelionės į didžiąsias Vakarų šalis*

Gerbiamieji deputatai! Mano kelionė į dvi Šiaurės Amerikos ir tris Vakarų Europos valstybes užtruko net dvi savaites, tai yra dvigubai ilgiau, negu buvo planuota vykstant tik į Kanadą ir Jungtines Amerikos Valstijas. Taip pat ji iš esmės pasikeitė ir turinio požiūriu. Manau, turėčiau kalbėti apie du dalykus. Pirma, apžvelgti pačią kelionę ir susitikimus, antra – padaryti išvadas iš tų susitikimų, per juos vykusią pokalbių ir labai rimtų konsultacijų su tų valstybių vadovais – ir valstybinių struktūrų, ir valdančiųjų partijų vadovais ir visuomenės veikėjais.

Pirmą dalį aš sutrumpinsiu iki minimumo, nes nemanau, kad jums bus labai įdomu, jeigu aš imsiu vardyti visus buvusius susitikimus ir pasakoti jų turinį. Į Kanadą ir Jungtines Amerikos Valstijas mes išvykome (be mano padėjėjo) trys Vyriausybės nariai, tai yra kartu su manimi vyko prekybos ministras A. Sinevičius bei Ekonominių ryšių su užsieniu departamento generalinis direktorius R. Purtulis. Taigi mūsų kelionė ir pagal vykstančiųjų užimamas pareigas, ir pagal pirminius tikslus buvo daugiau orientuota į ekonomikos reikalų svarstymą, nors, žinoma, turėjome viltį, jog pavyks susitikti ir su atitinkamais tų valstybių veikėjais, kad galima būtų konsultuotis Lietuvos ir bendrais politiniais klausimais.

Kanadoje ši konsultacija prasidėjo susitikime su užsienio reikalų ministru Klerku, o po to turėjau pakartotinį susitikimą su jo pavaduotoju. Šis susitikimas praėjo konkrečiai konsultuojantis dėl Lietuvos reikalų ir mūsų Nepriklausomybės realizavimo bei konflikto su Maskva sprendimo galimybių, kaip visa tai atrodo Vakarų valstybėms, konkrečiai, Kanados vyriausybei. Ir tuomet paaiškėjo, kad mums pavyks gauti audienciją pas JAV prezidentą Dž. Bušą. Kanadoje teko bendrauti su daugeliu parlamentarų, su vadovaujančių partijų vadovais, su daugybe kitų žmonių ir, žinoma, tiek Kanadoje, tiek kitose valstybėse buvo didžiulis susidomėjimas, didžiulis noras įsigilinti į Lietuvos reikalus ir beveik absoliučiai

vieningas Lietuvos Nepriklausomybės ir konflikto su Maskva pozityvaus sprendimo palaikymas.

Esminį posūkį padarė susitikimai Vašingtone, kurie buvo organizaciniu požiūriu buvo turbūt patys geriausi, kokius per savo veiklos metus įvairiose srityse man yra tekę patirti. Viskas buvo atlikta absoliučiai profesionaliai, nors tai nebuvo priėmimas, kuris, diplomatine kalba kalbant, būtų vadinamas kaip kitos valstybės vadovo priėmimas, turiu galvoje konkrečiai priėmimą pas prezidentą Dž. Bušą.

Vis dėlto nuotaikos buvo labai skirtingos ir pasisakymų buvo labai įvairių. Manau, tai sąlygojo būtent tai, kad iki šiol nebuvo konkrečių, autentiškų pokalbių.

Kadangi ministras Dž. Beikeris buvo išvykęs į Europą, todėl jo pavedimu įvyko pokalbis su valstybės sekretoriaus pirmuoju pavaduotoju Idelburgu, tai buvo parengiamasis pokalbis prieš susitikimą su prezidentu G. Bushu.

Turbūt jums ir iš spaudos, ir iš to, kas čia buvo kalbėta iki šio momento žinoma, kad tuose pokalbiuose buvo galima (kaip ir paskesniuose susitikimuose) labai konkrečiai išsakyti, kokia padėtis yra Lietuvoje, kiek negrįžtamas mūsų požiūriu yra Lietuvos valstybingumo atkūrimas ir kaip mes žiūrime dabartinės situacijos tolesnę plėtotę, konflikto su Sąjungos vadovybe sprendimą ir kur matome išeitį iš ekonominės blokados. Konkretūs ekonominės blokados neutralizavimo dalykai arba ekonominių ryšių klausimai susitikimuose su valstybių vadovais nedomino. Jie daugiau ar mažiau buvo paliesti, bet pagrindinis pokalbių turinys buvo bendri politiniai reikalai ir vieną kitą svarbesnį momentą galima būtų paminėti.

Kai dabartinėje situacijoje ieškoma išeities, žinoma, labai daug kur susišaukia su prezidento F. Mitterrand'o ir H. Kohlio pasiūlyta formule, kaip toliau derybų keliu eiti į atomazgą dėl Lietuvos reikalų. Visiškai vienareikšmiai galiu pasakyti, kad šita pozicija neapsiribojo tik dviejų valstybių vadovų susitarimu, kad tai buvo klausimas, žinomas ir prezidento Dž. Bušo kabinetui ir kad iš esmės tos konsultacijos tarp valstybių mūsų klausimu praktiškai vyksta. Tai yra labai svarbu mūsų klausimui spręsti, ir tai rodo, kad tos valstybės nenusišalina nuo Lietuvos reikalų atomazgos. Kiekviename susitikime pokalbis praktiškai prasidėdavo nuo to,

kaipgi šie reikalai atrodo mūsų akimis, ypač ypač ta pasiūlytoji formulė, kurią, tekdavo atsakyti, mes iš principo priimame, tik ją interpretuojame kur kas konkrečiau, vengdami to dviprasmiškumo, kuris labai dažnai spaudoje ir ypač Maskvos akimis buvo formuluojamas kaip mūsų galimas Nepriklausomybės akto atšaukimas arba atsitraukimas į kovo 10 dieną.

Buvo labai malonu įsitikinti, kad visi valstybių vadovai, pradedant prezidentu Dž. Bušu, supranta ir remia tą poziciją, kad Nepriklausomybės teisėtumas nediskutuotinas.. Jis yra mums pripažįstamas, kalbama tik apie tai, kaip realizuoti tuos priimtus dokumentus įvertinant ir realią padėtį, ir buvusių ilgametę faktišką priklausomybę, ir dabartinius Sovietų Sąjungos interesus, į kuriuos pereinamuoju laikotarpiu reikia taip pat atsižvelgti.

Būtent apie šiuos dalykus vyko nepaprastai daug konkrečių pokalbių.

Žinoma, man labai rūpėjo išsiaiškinti, kokios gi kliūtys trukdo susiformuoti pačioms svariausioms tarptautinėms garantijoms, o pačios svariausios yra susijusios su Lietuvos nepriklausomos valstybės ir jos vyriausybės pripažinimu. Pripažinimas ir būtų pati svariausia tarptautinė garantija, jog derybų metu nebus mėginama nustumti mus atgal į ankstesnę padėtį, nes tai visiškai neįmanoma lietuvių tautos pagrindinių nuostatų ir Kovo 11 dienos pagrindinių sprendimų požiūriu.

Gal bus ir nenauja, bet išvardysiu tik tas pagrindines priežastis, kurių nenorėjau pripažinti kaip argumentuotų ir, man atrodo, pavyko įrodyti, kad tos kliūtys yra visiškai formalios dėl vienpusiško požiūrio į daugelį dalykų arba tiesiog dėl nepakankamo suinteresuotumo ar nenoro atlikti šį veiksma. Tai – pirma, kad Lietuvos valstybės aneksijos į Sovietų Sąjungą nepripažinimas kartu yra sąlyga, kad nėra būtina daryti dabar pripažinimo veiksma, tuo sumenkinant nepripažinimo faktą. Bet jie puikiai supranta, kad tai yra formalus dalykas, nes ankstesnis gyvenimas iš tikrųjų įrodė, jog nepripažinimas de jure nekliudo faktiškai žiūrėti į Sovietų Sąjungą ir matyti joje realiai esančias tris Baltijos valstybes. Kiek rimčiau ir argumentuočiau skamba tai, kad Lietuva, Lietuvos vyriausybė nepakankamai kontroliuoja savo vidaus reikalus Lietuvos teritorijoje.

Aš vėlgi čia nenorėčiau plėstis, kaip nesunku įrodyti, kad ta kontrolė yra visiškai pakankama, išskyrus militaristinę sferą, kuri yra okupacijos laikų palikimas, ir jeigu šiuo kriterijumi vadovautumėmės, tai turbūt Sovietų Sąjungos vadovybė užsitarnauja kur kas daugiau nepripažinimo negu Lietuvos Vyriausybė, kuri savo vidaus, civilinio gyvenimo reikalus kontroliuoja netgi sudėtingomis ekonominės blokados sąlygomis.

Beveik visi žurnalistai ir valstybių vadovai mūsų pripažinimo klausimą siejo su prezidento Michailo Gorbačiovo pozicija ir stabilumu Sovietų Sąjungoje. Aš nenoriu jums kartoti žinomų argumentų (tai nesunku įrodyti), jog būtent siekimas stabilizuoti dabartinę Lietuvos pripažinimo situaciją ir nauji kokybiškesni Lietuvos santykiai su Sovietų Sąjunga – būtų iš esmės didžiulis žingsnis einant į naujus kokybinius santykius tarp Rytų ir Vakarų Europos bei demokratizuojant pačią Sovietų Sąjungą.

Įvairiose vietose labai plačiai tuo klausimu diskutuojant pavyko įteigti mintį, kad Lietuva ir Gorbačiovas nėra alternatyva. Tą mintį po mūsų susitikimo viešai pakartojo ir prezidentas Dž. Bušas. Ir kai ši mintis pokalbiuose, kad ir su Europos valstybių vadovais, galiausiai įsitvirtindavo kaip faktiškai jau aptartas dalykas, būdavo kur kas lengviau rasti bendrą požiūrį, kaip turėtų klostytis Lietuvos reikalai, jeigu Lietuvos nepriklausomybė nekenksminga tolesnei Rytų Europos reikalų eigai arba padėčiai Sovietų Sąjungoje ir tolesnei prezidento M. Gorbačiovo perspektyvai.

Nelabai viešai bet, vis dėlto visada kybodavo toks motyvas, kuris ir mums patiems buvo gal per mažai pastebimas arba bent jau per mažai viešai aptarinėjamas. Tai – mūsų pačių, kaip valstybinės valdžios atstovų, kaip valstybinės valdžios struktūrų, valstybinio brandumo, tikros demokratijos kokybinis įvertinimas – ne stichiškos demokratijos, ne gaivališkos, ne embrioninės (ir toks dalykas nuskambėjo), o pakankamai brandžios, kad mes savo valstybingumu, savo grįžimu į valstybių, į Europos valstybių tarpą, neprimestume nei joms, nei pasauliui problemų, kurių jie nenori turėti ar sukurti savo rankomis. Tai yra pripažinti mus tam, kad paskui reikėtų su mumis vargti. Gal todėl, kai nuvykome į Kanadą, mane tiesiog pribloškė ir net šiek tiek įžeidė mūsų gerbiamųjų išeiivių patarimai. Jie

tiesiog prašė – pasistenkite įrodyti profesionalumą, pasistenkite atmesti nuolatinius priekaištus spaudoje. (Beje, turiu pasakyti, kad žurnalistai, kurie ir pas mus nuolat ar ne nuolat esti, labai dažnai savo spaudoje rašo, kad esame mėgėjai, diletantai, kad stinga profesionalumo, kad nesugebame susitarti dėl daugelio dalykų). Taigi šis motyvas man pačiai buvo nepaprastai giliai įsmigęs per visą mano kelionės programą, ir, žinoma, dėjau daug pastangų, kad bet kuriuo klausimu mano atsakymai skambėtų profesionaliai ir pakankamai įtikinamai.

Nenoriu minėti, kaip buvo komentuojami mano pasisakymai, , bet labai vertingi buvo tą pačią dieną išgirsti prezidento Dž. Bušo žodžiai. Jeigu leisite, pasakysiu, nes tai ir visos Lietuvos tautos įvertinimas. Prezidentas pasakė nemanęs, kad tokia maža tauta gali turėti tokį brandų valstybingumą.

Tą mintį aš labai gerai įsidėmėjau ir manau, kad tas įvertinimas labai padėjo jau tą pačią dieną (gal už kokios valandos) gauti pakvietimą apsilankyti ir pas Anglijos premjerę M. Tečer. Toliau jau iš mūsų pusės sekė pasiūlymai, susiję su teigiamu atsakymu ir Prancūzijoje, ir Vakarų Vokietijoje.

Per paskutinį susitikimą jau nebekilo abejonių, kad visi šie priėmimai, požiūriai, paieškos, siūlomi scenarijai, yra vis jeigu ir ne tiesiai susiję su prezidentu Dž. Bušu, tai bent visų šių valstybių vadovų konsultacijų būdu formuluojami dalykai, ir, be abejo, tai didina jų svorį. Kai mes kalbame apie tai, kad mes dabar galėtume patikliai paskelbti, kad ir mūsų vienašališkų veiksmų pristabdymą realizuojant dokumentus po kovo 11-osios, mums nepaprastai svarbu turėti tarptautines garantijas. Ir būtent tas faktas, kad tos valstybės svarsto ir formuoja savo poziciją, nebūtinai kur nors viešai, nebūtinai viešomis deklaracijomis arba pasisakymais rodo, kad tas rėmimas vyksta. Jis vyksta, gal bendraujant ne tik Vakarų valstybėms. Aš negaliu čia tvirtinti dalykų, kurie nebuvo pažadėti kur nors aptarinėti. Jie sudaro pakankamai rimtas tarptautines garantijas, svarią poziciją, su kuria Sovietų Sąjunga, be abejos, turi skaitytis, gyvendama toje pačioje Europoje arba bendraudama su visu Vakarų pasauliu, taip pat tikėdamasi ir iš Jungtinių Amerikos Valstijų ne tik būsimų derybų, bet ir labai konkrečių ekonominių lengvatų.

Taigi tarptautinės garantijos, apie kurias visada klausinėdavo žurnalistai, ir šia prasme jau yra, o kai kurių valstybių veikėjai leido suprasti, kad tai gali būti išreikšta kokia nors konkrečia forma ir turiniu.

Dabar mūsų reikalai atrodo taip, kad atėjo momentas priimti labai ryžtingus sprendimus įvertinant tai, kiek mes šiandien turimą Nepriklausomybę de jure – dėl kurios niekas nesiginčija ir pripažįsta, kad tai padaryti buvo mūsų teisė, – kiek mes ją realiai įtvirtiname ir darome tai kiek galima greičiau. Aš išsakydavau tokius motyvus, kad atėjo laikas būtent dabar tai spręsti kad ir tokiu būdu. Tai yra, kad tie du mėnesiai, praėję nuo Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo, faktiškai patikrino, kiek tvirtas ir stabilus yra šis mūsų veiksmas, šis siekimas, jau įgavęs de jure formą, šiuo atveju gal greičiau turinį, ir prieitas toks momentas, kad įtvirtinti tą maksimaliai galimą de facto reikia dabar. Jeigu žvelgsime Sovietų Sąjungos požiūriu/akimis, kodėl ji mums to nepripažino kad ir kovo 12 dieną, tai aš klausdavau, kodėl Michailas Gorbačiovas turėjo būti didesnis entuziastas pripažinti Lietuvos Nepriklausomybę negu Vakarų valstybės, kurios visą laiką nepripažino paties mūsų buvimo Sovietų Sąjungoje. O jeigu taip, tai, vadinasi, klausimas peradresuojamas kitoms valstybėms – argi ne jos turi mus paremti konkrečiai? Dabar gi, jeigu iš tikrųjų M. Gorbačiovas negalėjo būti tas entuziastas (per tą laiką reikėjo patikrinti mus ir, kita vertus, suteikti satisfakciją tiems, kurie siūlė ir prezidentinę valdžią arba labai ryžtingus armijos veiksmus), tai netgi ekonominės blokados įvedimas įgyja tam tikrą loginę prasmę tuo požiūriu, kad šiandien klausimas būtų sprendžiamas pozityviai. Kai teko bendrauti su stipriausiais Jungtinių Amerikos Valstijų politikais, su politiniu elitu, jie sakė, kad dabar atėjo laikas spręsti, nes tos situacijos užtęsimas darosi beprasmiškas ir kenksmingas visais požiūriais – ir politiniu, ir ekonominiu. Pažvelgus dar kitaip, Lietuva padarė teisėtą veiksmą ir juo sukėlė sunkumų Sovietų Sąjungai, sukėlė ten dideles diskusijas ir prieštaringas nuomones. Kai kam norėjosi Lietuvą nubausti – Lietuva nubausta, satisfakcija yra. Pasaulis abejojo, kas mes tokie – mes patikrinome save, vadinasi, mes išlaikėme egzaminą. Pasaulis tuo įsitikino! O jeigu jis įsitikino, kad mus verta įsileisti kaip atgimstančią valstybę, jis turi spustelti iš savo pusės ir

Sovietų Sąjungą, na, šiuo atveju ir mus, kad abi pusės rastų būdą, kaip išspręsti tai derybomis.

Taigiėjimas į derybas yra visiškai subrendęs. Tai daryti skatino ir tas abejonių nekeliantis išsakytas visų valstybių vadovų požiūris, kad jie pripažįsta mūsų Nepriklausomybės teisėtumą, kad tai nediskutuotinas klausimas, bet išspręsti Lietuvos ir Sovietų Sąjungos problemas reikia nedelsiant derybų metu.

Todėl išeity, kad dabar mes turime nedelsdami atlikti tokį veiksma, kuris paskatintų kitą pusę taip pat eiti į derybas. Aš manau, kad jūs suprantate, apie ką kalbama. Mes labai daug kalbėjome apie tai, kaip mes žiūrime į tą F. Miterano ir H. Kolio formulę, kurią interpretuojame labai sukonkretinę, labai atsargiai priedami prie pačios Nepriklausomybės, jos atkūrimo fakto neliecinumo. Tuo pačiu labai realiai suprasdami (ypač tai tapo aišku kalbant su kancleriu H. Koliu ir jo užsienio reikalų ministru H. D. Genšeriu), kad iš tikrųjų mums visiškos Nepriklausomybės, įteisintos Pagrindiniu Įstatymu, šiandien dar neišeina arba nelemta turėti. Tai dalykai, kurie realizuojami per tam tikrą, mūsų požiūriu kaip galima trumpesnį, laiką. Jeigu Demokratinėje Vokietijoje šis klausimas sprendžiamas taip pat tokiu pereinamojo etapo būdu, tai turbūt sunku iš karto įsivaizduoti kitokį variantą. Jeigu mes esame pakankamai pasirengę, o tokio pobūdžio konsultacijos ir svarstymai, be abejo, vyko ir čia, Parlamente, ir Vyriausybėje, taip pat nemanau, kad kita pusė buvo nuošalyje nuo tų samprotavimų, tai mums reikia padaryti nedelsiant.

Kodėl tai paranku padaryti dabar? Tam yra papildomų motyvų, susijusių kad ir su artėjančiu prezidento M. Gorbačiovo išvykimu. Mes galėtume sakyti, kad vėl atsitiks taip, kaip atsitiko jam išvykstant į Maltą, kai prieš pat išvykimą buvo priiminėjamas Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių ekonominio savarankiškumo įstatymas, kurį labai mikliai pabandė vėl paversti beveik niekais. Aš manau, kad būtent tos tarptautinės garantijos, tas aiškus formulavimas, kaip turėtų spręstis Lietuvos reikalai, ir dabartinė situacija kokybiškai yra nepalyginama su ta, kuri buvo, kai mes Sovietų Sąjungos parlamente svarstėme ir priiminėjome tuos ankstesnius dokumentus.

Kalbant apie visus tuos dalykus, kad mums reikia daryti lemtingus žingsnius ir kartu neprarasti tarptautinių garantijų, aš labai prašau, kad tai būtų padaryta labai greitai. Ir prašau ne dėl to, kad tik man taip atrodo. Taip atrodo tiems, kurie tas tarptautines garantijas formulavo. Jeigu mes šiuo momentu nuspręsimė, kad mums nesvarbu, kokius realius kontūrus kitos valstybės nubrėžia šiuo požiūriu, mes prarasime tą tarptautinių garantijų patikimumą ir pasiliksimė vėl visiškai vieni. Abejoju, ar pavyks tą patį ratą padaryti antrą kartą. Aš pati tikrai nesiiimčiau pakartotinai galvoti, nemanau, kad pakartotinis kieno nors kito ėjimas įmanomas tuo pačiu ratu sujungiant labai konkrečius požiūrius, konkrečias pozicijas ir visiškai aiškiai apibrėžiant, o ką gi toliau reikia mums daryti. Daryti reikia tuoj pat, šios savaitės pirmoje pusėje.

Dabar labai svarbu apsispręsti dėl interpretacijų. Man ne kartą buvo sakyta, ypač iš tų, kurie atvirai kalba ir pataria, jog atsitinka keisti dalykai, kai nesvarbu kas – ar deputatai, ar Sąjūdžio Seimo nariai, ar kas nors kitas užsienyje, visiškai teisingai iš principo kalbėdami apie Nepriklausomybę ir visa kita, pereina prie tokių formuluočių arba tokių veiksmų apibrėžimo, kompromisų su Sovietų Sąjunga vertinimo, kuriame slypi nepaprastai didelis pavojus.

Koks tas pavojus? Pirmiausia tai, kad mes užsienio politikos reikalus padarėme masinio praktikavimosi dalyku, t. y., kad nėra vieningos subrandintos pozicijos, kurią galėtume visur aiškiai/nedviprasmiškai išsakyti ir kad atrodytu, kad mes išsiaiškinome, ką mes darome ir kaip darome, ir kad nebūtų labai skirtingų interpretacijų, kurias paskui pasigauna viena arba kita pusė ir klaidingai, iškreiptai interpretuoja.

Arba, sakysime, visiškai mūsų nesiskaitymas su realiomis galimybėmis ir užsispyrimas siekti to, kas dabar visiškai neįmanoma. Mums sakė – jeigu 100 procentų sieksite, negausite nieko, 90 procentų – visiškai realu.

Nesakau, kad tie 90 procentų gali būti išmatuoti. Čia reikalingas tikrai labai subrandintas valstybinis šios politikos interpretavimas ir jos įgyvendinimas konkrečiuose susitikimuose su parlamentariais su senatoriais, su valstybių veikėjais. Nemanau, kad tai nedemokratiška šiuo atveju, kai esme tokioje padėtyje, nes sėkmę

mums gali užtikrinti tik labai vieninga pozicija, atitinkanti tai, kad pasaulis, būdamas mums labai palankiai nusiteikęs, vis dėlto mus realiai remia, o viso kito negarantuoja – jeigu galite, darykitės patys, bet mes šia prasme kuo jums begalime padėti. Aišku, labai svarbu, kad to nebūtų.

Deja, labai dažnai atsitinka, kai mes – netgi pirmieji asmenys – nežinome, ką ketina daryti, ką kalbės vienoje ar kitoje vietoje, tarkime, ministrai. Kai kalbama apie atstovavimą Lietuvos reikalams, atleiskite, būsiu nekukli ir pasakysiu: jeigu užsienio reikalų ministras ar pavaduotojas priima sprendimą, susijusį su tarpvalstybiniais santykiais arba mano pačios veiksmis tarpvalstybinėse sferose, aš norėčiau dalyvauti tame procese ir pati ir taip pat pasakyti esminį žodį. Tai – Vyriausybės reikalai, bet atsitiko taip, kad kai kurios ministerijos dirba daugiau palaikydamos ryšius ne su Vyriausybe, bet su Aukščiausiąja Taryba, o deputatai arba komisijų nariai – gerai dar, kad komisijų pirmininkai – vadina ministrus “mano ministras”, turėdami omenyje, kad tas ministras yra jam tiesiogiai pavaldus. Tokių dalykų kasdieniniame gyvenime mes turime labai daug, konsultantų ir patarėjų – tiek ir tiek.

Prašom pasakyti (čia aš pereinu prie kitos temos), jeigu iš tikrųjų tarp mūsų buvo kur kas geresnių, labiau valstybinę politiką suprantančių premjerų ir ministrų, kodėl gi mes tada taip blogai pasirinkome? Kasdieniniame gyvenime taip varžyti vieniems kitus negalima. Važinėdama po kitas valstybes, aš pasidomėjau, kaip funkcionuoja (ten, kur nėra prezidentinės valdžios, o yra parlamentas ir vyriausybė) šios institucijos ir kaip jos tarp savęs bendrauja. Deja, supratau, kad tai, kas yra pas mus, daugiau panašu į tiesioginį parlamentinį valdymą. Tokioje situacijoje vargu ar galima atsirinkti, kas ką daro, ką daro kairioji, ką daro dešinioji, todėl labai prastai atrodome ir savo žmonių, ir užsienio akimis.

Noriu atkreipti dėmesį į tai, kad daugelyje valstybių parlamentarai dalyvauja keliose parlamento komisijose. Aš matau čia labai didelę prasmę. Būnant užsienyje (konkrečiai – Skandinavijoje) manęs prašė ir maldavo: kiekvieno vizito metu kaskart labiau gilinkitės į reikalą, o ne kalbėkite apie tuos pačius dalykus tuo pačiu abstrakčiu politiniu lygiu. Atsitiko keisti dalykai, apie kuriuos aš iš karto tada mažiau, kai

kūrėsi kai kurios komisijos, pavyzdžiui, Užsienio reikalų komisija. Galvojau – kokiems konkretiems ryšiams ir kokioms konkrečioms problemoms užsienio reikalų srityje ji atstovaus. Kaip paaiškėjo, į Užsienio reikalų komisiją užsirašė 20 ar kiek ten deputatų, o yra komisijų, kur tėra po kelis žmones. Iškyla netgi tokios problemos – iš ko rinkti, tarkime, Agrarinės komisijos pirmininką ar panašiai. Visi specialistai nuėjo į Užsienio reikalų komisiją. O kai nuvažiuojama į užsienį, paaiškėja, kad iki profesionalumo toje sferoje dar toli...

Užsienio ryšiai – ką jie reiškia? Užsienio politiką? Tarpvalstybinius ryšius? Ką jie konkrečiai reiškia? Aš sakau jums tiesą visiškai atvirai, todėl jog nemanau, kad mums reikia dabar vieniems prieš kitus veidmainiauti. Tokius dalykus pastebime ne tik mes, jų pastebi ir kiti. Todėl mums reikia šia požiūriu labai ir labai pagalvoti, kaip pasiskirstyti kompetenciją tarp Parlamento ir Vyriausybės. Jeigu reikia ką nors keisti – spręskime dabar, keiskime, bet kad tai būtų funkcionuojančios struktūros, kad užsienio ryšiai nebūtų tik grynas pasivažinėjimas į užsienį, o išmanymas, kas vyko su ta valstybe, gilinimasis į reikalą, atstovavimas konkretiems dalykams, o ne apskritai ryšių užmezgimas su Norvegija ar su kokia nors kita valstybe.

Grįžusi iš Skandinavijos, aš apie tai beveik niekur viešai nekalbėjau. Bet kaip tik šie dalykai tapo pagrindiniu Kanadoje vykusių svarstymų objektu. Kai lietuvių išeiviai nuolat užsimindavo apie mūsų profesionalumą, aš tai suvokdavau vos ne kaip įžeidimą – jeigu jau aš neprofesionali, jeigu jie abejoja manimi, tai kam gi tada kvietė? Tačiau jų žodžiuose, matyt, yra realaus pagrindo.¹

Aš gal ir per plačiai jums pasakojau apie kelionę, bet aš matau, kad mums tiek Parlamente, tiek Vyriausybėje reikia labai gerai pasitarti ir ypač – profesionalumo klausimu. Mes per du mėnesius tai jau patikrinome, savo struktūrą sudarėme atsižvelgdami į patikimumą ir lojalumą. Dabar dar kartą po dviejų mėnesių reikia pasvarstyti apie profesionalumą

1 Kalbėdama parlamentarams aš bandžiau išeivijos priekaištus prisiimti ir savo adresu, kad beprasmiškai nesukelčiau jų priešiško.

Aš dar kartą grįžtu prie Užsienio reikalų komisijos. Labai apmaudu, kai profesionalai, turintys pakankamai svarią patirtį konkrečioje srityje, perėję į užsienio ryšių sferą, atitrūksta nuo savo ankstesnės profesinės veiklos, o toje veikloje pasilieka spraga, kurią labai sunku užpildyti kitais specialistais. Aš konkrečiai to niekam neadresuoju, bet, deja, taip yra. Todėl labai prašau deputatų pagalvoti, ar reikia visą laiką dėl kiekvieno klausimo, kiekvienu konkrečiu dalyku demonstruoti, kad jūs prižiūrite, kontroliuojate kiekvieną ministrą arba, sakysim, premjerą. Su tuo mes susiduriame kiekvieną dieną, ir tai labai trukdo dirbti. Atsakomybė Parlamentui yra bendra, tai nėra asmeninis ministro pavaldumas komisijos pirmininkui arba, sakykime, asmeninis premjero pavaldumas gerbiamajam Parlamento Pirmininkui. Tai dalykai, kurie turi savo teisinius pagrindus ir mūsų Pagrindiniame Įstatyme tie teisiniai pagrindai įrašyti. Labai prašau šia prasme grįžti prie Pagrindinio Įstatymo normų ir kaip galima greičiau panaikinti kai kurias struktūrines deformacijas.¹

Ačiū.

1

Tai buvo atviras kalbėjimas saviesiems, tačiau skambėjęs tarytum balsas tyruose. Parlamentarai klausėsi dėmesingai, žvelgė su pagarba, audringai plojo, tačiau daugumos jų elgsena praktiškai nepasikeitė. Ši mano kalba "teisingai" buvo suprasta tų, kuriems buvo adresuoti kritiniai žodžiai Mano sėkmė Vakaruose ir šis atviras kritiškas kalbėjimas netrukus susilaukė nuožmaus keršto.

Per 20 metų daugelis ano meto problemų išsisprendė, visų pirma – Nepriklausomybės pripažinimas, diplomatinių santykių su Vakarais išplėtojimas. Kita dalis priešingai - transformavosi į kitokio pobūdžio deformacijas - Seimo ir jo narių bei Vyriausybės nesiskaitymą su valstybės interesais ir Konstitucija; politikų profesionalumo ir kompetencijos nuvertinimą, lojalumo valstybei iškeitimą į tarnystę savajai partijai ar asmeninių interesų tenkinimą.